

*Aneta Strzelecka**

W JAKI SPOSÓB I Z JAKIEJ OKAZJI ŚWIĘTUJĄ PODRĘCZNIKOWI I PRAWDZIWI POLACY? NEGOCJOWANIE WAŻNOŚCI ŚWIĄT

Słowa kluczowe: język polski jako obcy, podręcznik do nauczania języka polskiego jako obcego, glottodydaktyka, polskie święta, wizerunek Polaków w podręcznikach

Streszczenie. W artykule zostały przedstawione wyniki badań podręczników do nauczania języka polskiego jako obcego (A1–C2) pod kątem zawartości informacji dotyczących świąt obchodzonych przez Polaków. Wyekscerpowany materiał pozwolił odpowiedzieć m.in. na następujące pytania: jakie święta obchodzą podręcznikowi Polacy i jakie są zwyczaje związane z tymi świętami. Wyniki badań podręczników porównano z wynikami badań ankietowych CBOS i GUS, co umożliwiło zestawienie podręcznikowego obrazu Polaków z rzeczywistym.

1. UWAGI OGÓLNE

Na polskim rynku glottodydaktycznym jest ponad 150 różnorodnych pomocy dydaktycznych i podręczników przeznaczonych do nauczania języka polskiego jako obcego (jpjo) na różnych poziomach zaawansowania¹. Podręczniki mogą być postrzegane przez osoby z nich korzystające jako wiarygodne źródło ogólnego wizerunku naszego społeczeństwa i kraju. Można powiedzieć, że są one oknem, przez które obcokrajowiec ogląda nowy świat, a przede wszystkim nową kulturę. Stanowią przechowalnię treści kulturowych, jak określili to Anna Żurek i Tomasz Piekot (Żurek, Piekot 2008), badający ideologie zawarte w podręcznikach do nauczania języka polskiego jako obcego.

Ważnym aspektem składającym się na obraz Polaków kreowany w podręcznikach są zatem elementy kultury, w tym także święta i tradycje z nimi związane. Dzięki analizie podręczników pod kątem zawartości informacji dotyczących

* aneta.strzelecka@o2.pl, Katedra Lingwistyki Stosowanej i Kulturowej, Instytut Filologii Polskiej, Wydział Filologiczny, Uniwersytet Łódzki, ul. Pomorska 171/173, 90-236 Łódź.

¹ Listy, wykazy podręczników dostępne są m.in. na stronach: www.kng.uni.lodz.pl, www.sjpik.uni.wroc.pl/index.php?id=53 [20.04.2014].

świąt kościelnych, państwowych i rodzinnych będzie można dowiedzieć się, czy podręcznikowi Polacy celebrują święta związane z rokiem liturgicznym, czy przywiązują wagę do świąt państwowych, czy może bliższe są im imieniny lub urodziny. Analiza tych tekstów da także odpowiedź na pytanie, z kim Polacy świętują. Czy są to najbliżsi krewni i znajomi, czy też mieszkańcy Polski wolą spędzać świąteczny czas samotnie w domu? A może święta traktują jak urlop i po prostu wypoczywają daleko od domu i rodziny?

Odpowiedzi na powyższe pytania uzyskano, analizując teksty w podręcznikach przeznaczonych do nauczania na wszystkich poziomach (A1–C2), których pierwsze wydanie ukazało się w Polsce w 1989 r. lub później (nie później jednak niż w 2013 r.). Analizie poddano wszystkie pozycje spełniające wymienione kryteria. Nie w każdym podręczniku zostały jednak zamieszczone teksty traktujące o świętach, dlatego w wykazie, znajdującym się na końcu tego artykułu, uwzględniono tylko te tytuły, w których znaleziono pożądane informacje. Pole badawcze zawężono do tekstów pisanych i nagranych, znajdujących się w podręcznikach kursowych lub przeznaczonych dla humanistów.

Omawiany materiał został pogrupowany ze względu na odbiorców podręczników, tzn. wyróżniono podręczniki przeznaczone dla studentów uczących się na poziomie A1–B1, B2 i C1–C2. Dzięki temu można zaobserwować, z jakimi treściami z zakresu polskich świąt zapoznają się kursanci na poszczególnych poziomach zaawansowania językowego.

Wyniki analizy podręczników porównano z najnowszymi badaniami, pochodzącymi z lat 2011–2013, przeprowadzonymi przez CBOS i GUS, a dotyczącymi szeroko rozumianego świętowania w Polsce. Pozwoliło to skonfrontować podręcznikowy obraz Polaków z rzeczywistością.

2. ANALIZA PODRĘCZNIKÓW

2.1. Analiza podręczników przeznaczonych dla cudzoziemców uczących się języka polskiego na poziomie A1, A2 i B1

Z analizy podręczników przeznaczonych dla studentów uczących się na poziomach A1–B1 wynika, że temat świąt i świętowania nie jest często podejmowany przez ich autorów. Tylko w jednym podręczniku pojawiła się informacja dotycząca popularnego w Polsce obchodzenia imienin. Pani Irena Jarecka, bohaterka podręcznika Anny Dąbrowskiej i Romany Łobodzińskiej *Polski dla cudzoziemców*, obchodzi imieniny, na które zaproszeni są najbliżsi członkowie rodziny i znajomi. Mąż pani Ireny wraz z dziećmi śpiewają *Sto lat* i dają prezenty imieninowe.

Dzisiaj są imieniny mamy. Wieczorem przyjdą goście, żeby złożyć życzenia. Teraz jest popołudnie i mama w kuchni przygotowuje przyjęcie. Kasia pomaga mamie i nakrywa do stołu. [...] Potem mama przebiera się w elegancką

suknię, a tata wkłada garnitur. Jest już wieczór i przychodzą goście. Składają mamie życzenia, dają jej kwiaty i prezenty, a potem śpiewają „Sto lat” (Dąbrowska, Łobodzińska 1998, s. 99).

Tylko raz pojawia się również informacja o urodzinach (Stempek i in. 2011, s. 141).

Zdecydowanie popularniejsze są święta kościelne. Małgorzata Małolepsza i Aneta Szymkiewicz w podręczniku *Hurra!!! Po polsku* zamieściły wypowiedzi Polek i Polaków w różnym wieku na temat świąt wielkanocnych:

Dla mnie wielkanocny Wielki Tydzień zaczyna się od Niedzieli Palmowej, kiedy ludzie idą do kościoła z palmami. Moja babcia mówiła, że przez cały następny rok te palmy będą nas chronić od nieszczęścia i choroby (Małolepsza, Szymkiewicz 2006, s. 147).

W tekście podkreślono wagę tradycji świątecznych i przywiązanie do nich:

W swojej rodzinie obchodzę Wielkanoc tak samo, jak to robiła moja matka, kiedy ja byłam dzieckiem: w Wielką Niedzielę przed śniadaniem dzielimy się jajkiem i składamy sobie życzenia, a potem zasiadamy do stołu i jemy białe barszcz z jajkiem i kielbasą. Moje dzieci czekają na ten dzień właśnie z powodu zupy na śniadanie (Małolepsza, Szymkiewicz 2006, s. 147).

Jak wynika z analizy podręczników, Polacy pamiętają także o lanym poniedziałku:

Dla młodszych pewnie śmigus-dyngus jest najważniejszy. Ale kiedyś to była pełna kultura. Nie to, co teraz. Za moich czasów, na wsi, kawalerowie oblewali panny wodą na szczęście i żeby szybko wyszły za mąż. Naturalnie, były mokre, ale to była tylko zabawa. A teraz to tylko wandalizm – kto widział, żeby młodzi ludzie biegali całymi grupami po ulicach, oblewali wszystkich i wszystko: starszych, dzieci, samochody, żeby wlewali wodę do tramwajów?! (Małolepsza, Szymkiewicz 2006, s. 147).

Ponadto w podręczniku znajdziemy informacje na temat tradycji związanych ze świętami Bożego Narodzenia, np. dzielenie się opłatkiem i składanie życzeń, przygotowanie określonych potraw na wieczrę wigilijną itp.:

Boże Narodzenie w polskich rodzinach katolickich to trzy dni: Wigilia i dwa dni świąt. Oczywiście, niektóre tradycje są podobne jak w innych krajach, na przykład też ubieramy choinkę – wieszamy bombki i zapalamy świece, śpiewamy kolędy, dajemy prezenty. Są także różnice: przed kolacją wigilijną dzielimy się opłatkiem i składamy życzenia. Na Wigilię dawniej przygotowywano dwanaście potraw, teraz mniej, ale powinny to być dania bezmięsne i koniecznie karp oraz pierogi z grzybami. Przy stole wigilijnym jest też wolne miejsce dla nieznajomego, który może przyjść na Wigilię. To bardzo rodzinne święta, szczególnie w drugi dzień świąt odwiedzamy dalszą rodzinę (Małolepsza, Szymkiewicz 2006, s. 148).

Niektórym Polakom święta kojarzą się przede wszystkim z porządkami, które należy zrobić w domu:

Denerwują mnie te gruntowne porządki przez cały tydzień, pieczenie ciast i przygotowywanie góry jedzenia, którego nie można od razu zjeść, bo jest post. A w Wielką Sobotę rano najmłodsza osoba z rodziny, czyli ja, idzie do kościoła z koszykiem. Są w nim oczywiście jajka, chleb, kawałek mięsa i kielbasy, sól, figurka baranka z cukru, plastiku albo ciasta. Ksiądz w kościele święci to i po powrocie do domu już można wszystko jeść i to jest fajne (Małolepsza, Szymkiewicz 2006, s. 147).

Ważnym świętem dla Polaków jest dzień Wszystkich Świętych, kiedy Polacy odwiedzają groby bliskich :

[...] dziś dzień Wszystkich Świętych, tradycyjnie odwiedzamy groby naszych bliskich. [...] chciałam, żebyś poczuła niepowtarzalną atmosferę tego dnia [...]. Zobaczysz, będzie mnóstwo kwiatów i morze światła (Stempek, Stelmach 2012, s. 68).

Z zeszytu ćwiczeń *Hurra!!! Po polsku 2*, autorstwa Agnieszki Burkat i Agnieszki Jasińskiej, studenci dowiadują się o świeckich świętach obchodzonych w Polsce. Czytają m.in. o Dniu Kobiet:

W Polsce w czasach PRL-u to święto było bardzo popularne. Symbolem DNIA KOBIET stał się goździk, łatwo dostępny kwiat, a także rajstopy, które kobiety dostawały w pracy w prezencie od przełożonych albo kolegów. Było to święto radosne i mało kto zastanawiał się, jaka była jego geneza [...] (Burkat, Jasińska 2007, s. 58).

W podręczniku *Polski, krok po kroku I* można z kolei przeczytać o andrzejkach:

Ta noc zawsze była bardzo specjalna, magiczna. Dziewczyny, które nie miały męża (czyli panny) wróżyły, co będzie w następnym roku [...] (Małolepsza, Szymkiewicz 2006, s. 111).

W obu częściach podręcznika *Polski, krok po kroku* wymieniono ponadto liczne święta kościelne: Wniebowzięcie Najświętszej Marii Panny, Wigilię, Święto Trzech Króli, Zielone Świątki, Boże Ciało; państwowe: święto Konstytucji 3 maja, Święto Pracy, Narodowe Święto Niepodległości; i inne, np.: walentynki, Dzień Nauczyciela, Dzień Kobiet, prima aprilis, Nowy Rok, Dzień Dziecka, Pierwszy Dzień Jesieni.

Magdalena Szelc-Mays i Elżbieta Rybicka w podręczniku *Słowa i słówka* zaznaczyły natomiast, że Polacy spędzają święta w gronie rodzinnym:

W święta wszyscy spotykają się na uroczystym obiedzie (Szelc-Mays, Rybicka 1997, s. 35).

2.2. Analiza podręczników przeznaczonych dla cudzoziemców uczących się języka polskiego na poziomie B2

Z podręczników przeznaczonych dla studentów uczących się na poziomie B2 nie wyekscerpowano wielu fragmentów dotyczących świąt. W podręczniku Ewy Bajor i Elizy Madej *Wśród ludzi i ich spraw* znajdują się informacje na temat Narodowego Święta Niepodległości i tradycji związanych z Wielkanocą:

Do niedawna jeszcze w Polsce komunistycznej ważne były święta, które były organizowane wokół wartości państwa ludowego, na przykład dzień 22 lipca. A dziś, po zmianie systemu politycznego, Polacy wrócili do daty dnia 11 listopada, bo jest to data, która jest dla nas symbolem odzyskania niepodległości po ponad 120 latach niewoli [...] (Bajor, Madej 2006, s. 223).

Na temat Wielkanocy autorki zamieściły obszerny tekst, w którym przypomniały genezę tego święta, szczegółowo opisały tradycje związane z czasem poprzedzającym to święto, czyli postem i Niedzielą Palmową, jak i z samym świętem. Zwróciły także uwagę na malowanie pisanek, przygotowania kulinarne, zwyczaj oblewania się wodą i składanie wizyt.

Z analizy tekstów zamieszczonych w podręczniku Anny Seretny *Kto czyta – nie błądzi* także można dowiedzieć się o rodzinnym świętowaniu przy stole:

Na Wszystkich Świętych pani Barbara Schiller, właścicielka salonu z antykami w Zielonej Górze, zrobiła obiad dla 12 osób [...] (Seretny 2007, s. 17).

2.3. Analiza podręczników przeznaczonych dla cudzoziemców uczących się języka polskiego na poziomie C1 i C2

Podręczniki przeznaczone dla studentów zaawansowanych językowo zawierają teksty mówiące o tradycjach związanych z Wielkanocą i Bożym Narodzeniem. Studenci korzystający z tych podręczników mogą przeczytać m.in. o historii szopek bożonarodzeniowych (Ligara 1990, s. 61–62; Kubiak 2009a, s. 142), czy też tradycyjnych potraw przygotowywanych z okazji Wielkiej Nocy (np. Kita, Skudrzyk 2009; Kubiak 2009b):

Z Wielkanocą wiąże się kilka tradycyjnych potraw i zwyczajów, których nazwy są dość ciekawe i mówią sporo o historii naszego języka, a także o kulturze naszych przodków. Zacznijmy od potraw. W pierwszy dzień Wielkiej Nocy na każdym stole muszą być pisanki, baby wielkanocne i mazurki [...].

Najbardziej znany zwyczaj drugiego dnia Wielkanocy to śmigus-dyngus [...] (Kita, Skudrzyk 2009, s. 285).

Z podręcznikowych tekstów można wywnioskować, że Polacy obchodzą także andrzejkę, mikołajki i walentynki:

Andrzejki to wieczorna zabawa urządzana od dawna przez młodzież w przeddzień imienin Andrzeja, czyli 29 listopada. Jak wiadomo, jest ona połączona z rozmaitymi wróżbami, zwłaszcza dla niezamężnych pań. Lanie wosku, ustawianie butów – to typowe andrzejkowe wróżby.

Mikołajki mniej wiążą się z zabawą (choć może też być zabawa mikołajkowa), bardziej z obdarowywaniem swoich najbliższych, zwłaszcza dzieci [...].

Do tej grupy nazw dołączyły ostatnio walentynki, czyli imprezy organizowane (wzorem anglosaskim) w dniu św. Walentego (14 II), który jest patronem zakochanych, a sam ten dzień to właśnie święto zakochanych [...] (Kita, Skudrzyk 2009, s. 285–286).

Obie części podręcznika Bogusława Kubiaka *Na łamach prasy* przekazują liczne informacje na temat polskich świąt oraz dawnych i obecnych zwyczajów z nimi związanych. W I części zamieszczono wiadomości dotyczące różnych świąt obchodzonych w Polsce. Można przeczytać m.in. o Dniu Dziecka, Dniu Bociana, andrzejkach, katarzynkach, Dniu Strażaka, Hubertusie, osiemnastych urodzinach, imieninach, świętach Bożego Narodzenia. Większość opisów jest bardzo szczegółowa.

Teksty opowiadają o zapomnianych już tradycjach, ale i o tych, które współcześnie są popularne. Bardzo często podana jest historia danego zwyczaju, wspomniane są przeobrażenia, którym ulegał:

Dawniej do wieczery wigilijnej [...] zasiadano, kiedy na niebie zabłysnęła pierwsza gwiazda. I tak jest nadal w wielu domach [...].

Przed rozpoczęciem kolacji wszyscy zgromadzeni łamią się opłatkiem, składając sobie życzenia [...]. Stół przykrywano obowiązkowo białym obrusem lub płachtą, pod które podkładano siano. Zostawiano jedno wolne miejsce, wolne nakrycie lub nieprzeznaczone dla nikogo potrawy. W wielu domach ten zwyczaj nadal się pielęgnuje (Kubiak 2009a, s. 145).

W podręcznikowym tekście zwraca się przede wszystkim uwagę na duchowy wydźwięk świąt:

Święta Bożego Narodzenia to najbardziej uroczyste święta w naszej tradycji [...]. Są to dni, kiedy poświęcamy więcej czasu i ciepła swojej rodzinie, bliskim i nieznanym [...]. W tym dniu zapomina się o krzywdach, żalach, wybaczają się ludzkie błędy i ułomności. Ludzie bez względu na stan, stopień pokrewieństwa gromadzą się wspólnie, aby zaraz po rozbłyśnięciu pierwszej gwiazdy zasiąść do wieczery wigilijnej [...]. Panujący u nas zwyczaj, aby dzień Wigilii od samego rana spędzić uczciwie, pracowicie i pogodnie, związany jest z przekonaniem, że „jaka będzie Wigilia, taki będzie cały rok” [...] (Kubiak 2009a, s. 144).

Dzisiaj wiele tradycyjnych zwyczajów wigilijnych uległo zapomnieniu. Nadal jednak Wigilia jest wyjątkowym spotkaniem bliskich sobie osób [...] (Kubiak 2009a, s. 145–146).

Z tekstów zawartych w podręcznikach można także wywnioskować, że Polacy chętnie obchodzą święta prywatne, m.in. imieniny i urodziny. Zapraszają gości, obdarowują się prezentami:

Huczne obchodzenie osiemnastych urodzin stało się już nową świecką tradycją [...]. Klub to ostatnio najbardziej popularne miejsce, w którym organizuje się imprezy osiemnastkowe [...] (Kubiak 2009a, s. 128).

Często osiemnastolatkowie prześcigają się w ilości i jakości urządzanych przyjęć czy „balang”. Alkohol leje się strumieniami, a młodzi nie robią nic ciekawego oprócz picia, palenia i innych przyjemności, o których myślą jako o zarezerwowanych tylko dla dorosłych. Taka osiemnastka może być niezapomniana, jednak nie w pozytywnym sensie [...] (Kubiak 2009a, s. 131).

W drugiej części podręcznika B. Kubiaka *Na łamach prasy* znajdują się informacje o *Dniu Kobiet*, *Bożym Narodzeniu*, *Wielkanocy* (zamieszczono opisy wielu tradycji związanych z tym świętem, m.in. dotyczące palm wielkanocnych). Na temat świąt Bożego Narodzenia przeczytamy:

Boże Narodzenie to najpiękniejsze święta w roku. Jak przed wiekami, oprócz wymiaru religijnego, niosą poczucie wspólnoty, solidarności i życzliwości. I oczywiście większość z nas nie wyobraża sobie tych świąt bez prezentów. Według badań Pentora 81%. Polaków deklaruje, że w ich domach panuje zwyczaj obdarowywania się podarkami [...] (Kubiak 2009b, s. 75–76).

W publikacji tej można znaleźć też informacje dotyczące obdarowywania się prezentami, a nawet (po raz pierwszy w analizowanych podręcznikach) sugestie, czego nie należy wręczać bliskim osobom. Wśród Polaków najpopularniejszymi prezentami są perfumy, galanteria skórzana oraz sprzęt gospodarstwa domowego. Z jednego z tekstów wynika, że państwo młodzi coraz częściej dają gościom listę prezentów lub proszą o pieniądze zamiast prezentu, chcąc tym samym uniknąć niechcianego podarunku.

Aby ułatwić weselnym gościom wybór prezentu, narzeczeni coraz częściej przedstawiają im listę oraz adres sklepu, w którym można wybrać podarki. Ten obyczaj przybył do nas z Zachodu i choć wydaje się nieco obcesowy, trzeba przyznać, że znakomicie ułatwia zadanie [...] (Kubiak 2009b, s. 78).

Dane ankietowe zamieszczone przez Kubiaka wskazują, z jakich okazji Polacy najchętniej obdarowują się prezentami:

Polacy chętnie dają sobie prezenty i wykorzystują jak najwięcej okazji do tego, aby wymieniać się podarunkami ze swoimi bliskimi. Ponad 92% ankietowanych

odpowiedziało, że mają w zwyczaju dawać sobie prezenty z okazji urodzin, niemal tyle samo badanych zadeklarowało, że daje sobie prezenty z okazji świąt Bożego Narodzenia. Na Mikołaja wymienia się prezentami aż 87% badanych. Nieco rzadziej wręczamy sobie prezenty z okazji imienin. Deklaruje to trzy czwarte ankietowanych. Zdecydowanie najmniej popularne są tak zwane prezenty od „zajęczka”, czyli te wręczone w okresie Wielkanocy. Zaledwie 40% ankietowanych ma w zwyczaju dawanie w tym okresie prezentów. Okazuje się, że zarówno dostawanie, jak i dawanie prezentów może sprawić nam wiele radości [...]. Ankietowani okazali się jednomyślni w kwestii tego, jakie prezenty wolą dostawać – zdecydowanie te praktyczne (Kubiak 2009, s. 79).

Z analizy podręcznikowych tekstów wynika, że Polacy wysyłali pocztówki z okazji świąt:

W rodzinnych archiwach, w starych albumach odnaleźć można wysyłane przed laty z okazji świąt wielkanocnych karty pocztowe [...]. Pocztówki z przełomu XIX i XX wieku, wydawane i przesyłane z okazji Wielkanocy, mają na ziemiach polskich już od początku napisy „Wesołego Alleluja” lub „Alleluja” [...]. Życzenia wypisane równym pismem świadczą o tym, że nadawca uczył się kaligrafii [...]. Najciekawszy jednak w polskich pocztówkach wielkanocnych jest ich narodowy charakter. Należy zaznaczyć, że każda kartka wielkanocna w tym okresie (przed 1918 rokiem) kojarzyła się Polakom ze zmartwychwstaniem nie tylko Chrystusa, ale i niepodległej ojczyzny [...] (Kubiak 2009b, s. 148).

W drugiej części podręcznika Kubiak zamieścił wyniki badania, w którym pytano o to, gdzie Polacy spędzają święta:

Ponad 71% badanych Polaków planuje spędzić Wielkanoc w domu, z najbliższymi, prawie 60% wybierze się w odwiedziny do rodziny. Zaledwie kilka procent osób ma zamiar spotkać się z przyjaciółmi lub wyjechać na wczasy. Okazuje się zatem, że – mimo wszelkich różnic – ostatecznie święta wielkanocne i bożonarodzeniowe połączy to, co dla wszystkich najważniejsze: odpoczynek i spędzenie ich w gronie najbliższych osób (Kubiak 2009b, s. 149).

Z kolei inne wyniki badań ankietowych świadczą o świętowaniu imienin i urodzin:

Tylko 3% Polaków nie obchodzi w ogóle ani urodzin, ani imienin. Żadna z tych dwóch okazji nie jest bardziej preferowana, 45% deklaruje, że częściej obchodzi urodziny, tyle samo, że imieniny. Pomimo stereotypów mówiących, że kobiety nie lubią rozmawiać o wieku, to właśnie one, częściej niż mężczyźni, świętują urodziny. Im starsi jesteśmy, tym mniej chcemy pamiętać o upływającym czasie i coraz rzadziej obchodzimy urodziny, skłaniając się za to w stronę bardziej neutralnych imienin. Obchodzimy je jednak zawsze w przypadku dzieci oraz osób starszych [...] (Kubiak 2009b, s. 132).

3. PORÓWNANIE OBRAZU POLAKÓW WYNIKAJĄCEGO Z ANALIZY PODRĘCZNIKÓW Z RZECZYWISTYM OBRAZEM (BADANAMI CBOS I GUS)

Z zebranego z podręczników materiału na temat świąt wyłania się szeroko zakrojony obraz Polaków. Składa się na niego zarówno opis świąt kościelnych, państwowych, jak i prywatnych. Przekazane zostały informacje o tradycji i obyczajach celebrowanych od wielu lat, ale też o nowych świątach i zwyczajach (np. *Dzień Bociana*, *Dzień Kobiet* itp.).

Niektóre święta i tradycje zostały bardzo dokładnie opisane, np. te związane z Wielkanocą i Bożym Narodzeniem. Poświęcono im dłuższe fragmenty, w których przypomniano o często już zapomnianych lub niepraktykowanych obrzędach ludowych i zwyczajach związanych z okresem okołoswiątecznym oraz z samymi świętami. To część polskiej kultury, która w dzisiejszych czasach jest wypierana przez codzienność, co poświadczają nowsze teksty podręcznikowe.

Z analizowanych tekstów wynika, że Polacy są przywiązani do tradycji i przestrzegają zwyczajów (np. odnoszących się do świąt kościelnych). Ochoczo wykonują wielkanocne palmy, pamiętają też o wszystkich wierzeniach i przesądach związanych ze świętami. Przez ostatnie lata zapomina się jednak o prawdziwych powodach, dla których ustanowiono poszczególne święta. Z każdym rokiem mają one, zwłaszcza wśród młodych, coraz bardziej komercyjny wymiar – są po prostu dobrą okazją do obdarowywania się prezentami, odpoczynku od pracy czy spotkań towarzyskich.

Podręcznikowi Polacy chętnie obchodzą urodziny i imieniny, ale informacje o tych uroczystościach pojawiają się rzadko. Spotykają się wtedy z rodziną i przyjaciółmi.

W ostatnio wydanych podręcznikach jest także mowa o nowych, czasami dość odważnych, zwyczajach, jak np. robienie listy prezentów.

Najpopularniejsze święta obchodzone przez podręcznikową rodzinę to Boże Narodzenie oraz Wielkanoc. Nic w tym dziwnego, gdyż zgodnie z badaniami GUS-u 86,9% Polaków deklaruje, że są katolikami (gł. Kościół rzymskokatolicki – 86,7%, Kościół greckokatolicki – 0,14%, starokatolicyzm – 0,12%). Większość Polaków (81,4%) określa siebie bądź jako głęboko wierzących, bądź wierzących, zaś 79% deklaruje, że są systematycznie lub niesystematycznie praktykujący².

Podręcznikowi Polacy nie modlą się i nie chodzą do kościoła, ale prawdopodobnie są wierzący. Święta rodzinne i kościelne obchodzą w gronie rodziny przy suto zastawionym stole, przestrzegając zwyczajów i tradycji świątecznych.

Polskie realia są bardzo podobne do obrazu przekazywanego przez podręczniki. W Polsce najważniejsze są święta kościelne i narodowe, takie jak: Boże Narodzenie, Wielkanoc, rocznica odzyskania niepodległości, przypadająca na

² <http://kosciol.blox.pl/2009/07/Ile-jest-w-Polsce-katolikow.html> [16.02.2014].

dzień 11 listopada, rocznica uchwalenia pierwszej polskiej konstytucji, obchodzona 3 maja. Popularne są także święta: Dzień Kobiet (8 marca), Dzień Matki (26 maja), Dzień Babci (21 stycznia) czy Dzień Dziecka (1 czerwca). Towarzyszą im spotkania rodzinne i wręczanie miłych upominków. „Świętowanie w Polsce nie byłoby takie wyjątkowe, gdyby nie wspaniała polska kuchnia. Niemal każde polskie święto wiąże się z jedzeniem. Szczególnie obficie zastawiony jest stół w okresie świąt Bożego Narodzenia i Wielkanocy”³. Dla zdecydowanej większości Polaków najważniejsze w czasie świąt Bożego Narodzenia są elementy odwołujące się do życia rodzinnego i tradycji: spędzenie czasu z najbliższymi, wyjątkowa atmosfera tych dni, podtrzymywanie zwyczajów. Opinii w tym zakresie nie różnicują zmienne społeczno-demograficzne. Wyjątkiem jest tradycja, która ma relatywnie mniejsze znaczenie dla osób najmłodszych⁴. Polacy spędzają święta Bożego Narodzenia w sposób bardzo tradycyjny. Są to przede wszystkim święta rodzinne. „Zdecydowana większość przynajmniej wieczór wigilijny zamierza spędzić w domu (73%), a badani planujący spędzić go poza domem udają się do rodziny lub znajomych w okolicy (19%) bądź w innej miejscowości (6%). Tylko jeden na stu badanych (1%) jeszcze nie wie, gdzie spędzi ten wieczór. Tyle samo osób (1%) deklaruje, że nie ma zwyczaju obchodzenia Wigilii”⁵.

Niezmienne w niemal wszystkich polskich rodzinach kultywowane są zwyczaje dzielenia się opłatkiem, wzajemnego składania sobie życzeń, spożywania wigilijnych potraw, ubierania choinki, przygotowywania dodatkowego nakrycia na stole dla niespodziewanego gościa. Polacy deklarują, że zachowują w Wigilię post, odwiedzają krewnych oraz znajomych i składają im życzenia oraz przygotowują prezenty pod choinkę. „Ponadto w większości polskich domów śpiewa się kolędy (78%), wkłada pod obrus siano (76%), czeka z rozpoczęciem kolacji na pierwszą gwiazdkę (73%), na wieczerzę wigilijną przygotowuje się tradycyjną liczbę potraw (68%), a przed jej rozpoczęciem odmawia się modlitwę lub odczytuje fragment Pisma Świętego (66%). Większość Polaków deklaruje, że w ich rodzinach jest zachowywany zwyczaj uczestniczenia w pasterce (70%), odwiedzania grobów bliskich osób (68%) i wysyłania kartek świątecznych (61%). W domach ponad dwóch piątych badanych wywiesza się świąteczne wianki (44%) oraz dzieli opłatkiem ze zwierzętami (40%). Co trzeci ankietowany przyznaje, że jego rodzina zaprasza na Wigilię osobę samotną lub ubogą (33%), a co piąty (20%) deklaruje, że tego dnia ktoś przebiera się za świętego Mikołaja, żeby rozdać prezenty”⁶.

Podręcznikowi Polacy obdarowują się prezentami. Sondaż z 2013 r. pokazuje, że „Polacy oszczędniej postępują, kupując prezenty Z prezentów zrezygnuje

³ http://polska.pl/polska/1,125331,11433359,Polska___tradycje_i_swieta.html [16.02.2014].

⁴ http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2011/K_163_11.PDF s. 5 [16.02.2014].

⁵ http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2013/K_175_13.PDF s. 4 [16.02.2014].

⁶ http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2013/K_175_13.PDF, s. 3 [16.02.2014].

dwie piąte badanych źle oceniających sytuację finansową swojej rodziny (39%), podczas gdy wśród najlepiej sytuowanych tylko nieliczni (8%)⁷.

Analizowane teksty podręcznikowe nie przekazują informacji na temat stosunku Polaków do komercjalizacji świąt. Jest to jednak bardzo ważna kwestia, ponieważ obecnie „trzem czwartym Polaków (72%) przeszkadza komercjalizacja świąt Bożego Narodzenia, a dwie trzecie (65%) uważa, że atmosfera ta utrzymywana jest zbyt długo, przez co same święta przestają być czasem wyjątkowymi. Ponad połowa badanych docenia jednak fakt, że kreowany przez handlowców nastrój ożywia szare listopadowe i grudniowe dni (59%) i nieco mniej uważa, że przypomina on ludziom o potrzebie poczynienia odpowiednich przygotowań (48%)”⁸.

Polacy równie dużą wagę przywiązują do obchodów Wielkanocy, wykorzystując okres Wielkiego Postu do głębszego przeżycia świąt. Jak pokazuje badanie CBOS, Wielki Post to czas szczególnie dla większości Polaków. „Cztery piąte (80%) deklaruje, że unika w tym okresie hucznych zabaw, trzy czwarte (74%) stara się przystąpić do spowiedzi, dwie trzecie (66%) planuje uczestniczyć w wielkopostnych rekolekcjach, niemal tyle samo (64%) przykładą większą wagę do przestrzegania postu. Ponad połowa dorosłych (59%) stara się uczestniczyć w nabożeństwach drogi krzyżowej lub gorzkich żalów oraz zmienić coś w swoim życiu na lepsze (57%), a około połowy deklaruje, że w tym okresie na ogół bardziej wspomaga potrzebujących (49%) oraz więcej się modli (46%)”⁹.

Podręcznikowe teksty w pełni wyczerpują temat tradycji związanych z Wielkanocą. Informacje te pokrywają się z realiami. „Polacy są bardzo przywiązani do tradycji wielkopostnych i wielkanocnych. Wielkanoc niemal dla wszystkich (93%) wiąże się ze święceniem pokarmów i dzieleniem jajkiem z najbliższymi (93%). Równie powszechne jest przestrzeganie postu w Wielki Piątek (91%) i Środę Popielcową (89%). Zdecydowana większość badanych deklaruje, że w ich domach święci się palemki w Niedzielę Palmową (85%) i nie wyobraża sobie świąt bez wypieków tradycyjnych, wielkanocnych ciast (81%) oraz bez tzw. śmigusa-dyngusa (80%)”¹⁰.

Z badań przeprowadzonych przez CBOS¹¹ wynika, że ponad dwie trzecie Polaków deklaruje, że w ich domach zachowuje się zwyczaj odwiedzania Grobu Pańskiego w Wielki Piątek lub w Wielką Sobotę (79%), przystępuje do spowiedzi wielkanocnej (77%), posypuje głowę popiołem w Środę Popielcową (75%), maluje pisanki (75%), bierze udział w rekolekcjach wielkopostnych (70%), rezurekcji (69%) oraz obchodach Triduum Paschalnego (68%). Mniej więcej dwie trzecie twierdzi, że w ich rodzinach kultuwuje się zwyczaj wysyłania kartek świątecznych (67%), a trzy piąte, że obdarowuje się dzieci upominkami (62%) i uczestniczy w nabożeństwach drogi krzyżowej lub gorzkich żalów (60%).

⁷ Ibidem, s. 7.

⁸ Ibidem, s. 3.

⁹ http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2012/K_046_12.PDF s. 3 [16.02.2014].

¹⁰ Ibidem, s. 6.

¹¹ Ibidem, s. 6.

„Podział na „czas codzienny” i „czas świąteczny” utożsamiany jest z kulturą tradycyjną, w której nie istniało pojęcie czasu wolnego, spędzanego w sposób dowolny. Święto był to czas wolny od pracy, ale człowiek nie miał wyboru, w jaki sposób je spędzi. Tradycja ściśle określała sposób celebrowania tych uroczystości. Współcześnie coraz częściej zaciera się granica między czasem świątecznym i codziennością. Z badań wynika, że wzrasta również akceptacja takiego porządku”¹².

Stosunkowo nowym świętem są walentynki. „Obchodzenie Dnia Zakochanych podoba się zdecydowanej większości dorosłych Polaków (74%). Co piąty badany twierdzi, że ten zwyczaj mu się nie podoba, ale zdecydowanych jego przeciwników jest mniej niż jedna dziesiąta populacji (8%). Porównanie obecnych wyników z uzyskanymi w latach 2004 i 2005 pokazuje, iż akceptacja tej nowej, świeckiej tradycji ustabilizowała się na poziomie odnotowanym przed ośmioma laty. Jednocześnie warto zauważyć, iż obecnie nie ma już respondentów, którzy w ogóle nie słyszeli o tym zwyczaju”¹³.

Święta państwowe nie są szczególnie celebrowane przez Polaków. „11 Listopada okazał się – obok 3 Maja – najmniej rodzinnym świętem. Spośród Polaków mających rodzinę tylko (lub aż) 24% spotyka się z nią tego dnia. „Aż” – bo to i tak więcej niż dziesięć lat temu (18%). I „tylko” – bo święta państwowe są pod względem spotkań rodzinnych daleko w tyle nie tylko za świętami religijnymi, ale i zwykłymi dniami. Boże Narodzenie i Wielkanoc to okazja do rodzinnych spotkań dla ponad 90% Polaków, w dni powszednie widuje się z rodziną 76 %”.

„Dodajmy dla równowagi, że – w badaniu sprzed pięciu lat – 9% Polaków pytanych, jak świętują odzyskanie niepodległości, deklarowało, że tego dnia mają „w domu bardziej uroczysty obiad”. 26% idzie na mszę. Jednak dla wielu jest to dzień prawie zwykły albo podobny do wolnej od pracy soboty”¹⁴.

Teksty w poszczególnych podręcznikach nie ukazują pełnego obrazu dotyczącego świętowania w Polsce, ograniczono się w nich bowiem do omówienia wybranych świąt i tradycji (co nie jest zarzutem wobec autorów podręczników). Należy podkreślić, że po przyjrzeniu się większej liczbie podręczników skierowanych do osób uczących się na różnych poziomach zaawansowania wyłania się całkowity obraz, który – jak wynika z analizy porównawczej tekstów podręcznikowych i badań CBOS i GUS – jest bardzo zbliżony do rzeczywistego obrazu Polaków.

WYKAZ ANALIZOWANYCH PODRĘCZNIKÓW

Bajor E., Madej E., 2006, *Wśród ludzi i ich spraw. Kurs języka polskiego jako obcego dla humanistów (poziom średnio zaawansowany)*, Warszawa–Łódź.

Burkat A., Jasińska A., 2007, *Hurra!!! Po polsku 2. Zeszyt ćwiczeń*, Kraków.

¹² Ibidem, s. 8.

¹³ http://cbos.pl/SPISKOM.POL/2013/K_019_13.PDF s. 3 [16.02.2014].

¹⁴ http://wyborcza.pl/duzyformat/1,134720,14940484,9_Polakow_czci_niepodleglosc_uroczystym_obiadem.html [16.02.2014].

- Dąbrowska A., Łobodzińska R., 1998, *Polski dla cudzoziemców*, Wrocław.
- Kita M., Skudrzyk A., 2009, *Człowiek i jego świat w słowach i tekstach*, Katowice.
- Kubiak B., 2009a, *Na łamach prasy cz. I. Podręcznik do nauki języka polskiego. Rozumienie tekstu czytanego dla cudzoziemców*, Kraków.
- Kubiak B., 2009b, *Na łamach prasy cz. II. Podręcznik do nauki języka polskiego. Rozumienie tekstu czytanego dla cudzoziemców*, Kraków.
- Ligara B., 1990, *Rendez-vous z kulturą polską. Podręcznik języka polskiego dla humanistów. Kurs dla zaawansowanych*, cz. II, Kraków.
- Małolepsza M., Szymkiewicz A., 2006, *Hurra!!! Po polsku I. Podręcznik studenta*, Kraków.
- Seretny A., 2007, *Kto czyta – nie błądzi, Podręcznik do nauki języka polskiego. Ćwiczenia rozwijające sprawność czytania*, Kraków.
- Szelc-Mays M., Rybicka E., 1997, *Słowa i słówka. Podręcznik do nauczania słownictwa i gramatyki dla początkujących*, Kraków.
- Stempek I., Stelmach A., Dawidek S., Szymkiewicz A., 2011, *Polski, krok po kroku. Poziom A1*, Kraków.
- Stempek I., Stelmach A., 2012, *Polski, krok po kroku. Poziom A2*, Kraków.

WYKAZ CYTOWANYCH STRON INTERNETOWYCH

- www.kng.uni.lodz.pl [20.04.2014]
- www.sjpik.uni.wroc.pl/index.php?id=53 [20.04.2014]
- <http://kosciol.blox.pl/2009/07/Ile-jest-w-Polsce-katolikow.html> [16.02.2014]
- http://polska.pl/polska/1,125331,11433359,Polska___tradycje_i_swieta.html [16.02.2014]
- http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2011/K_163_11.PDF [16.02.2014]
- http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2013/K_175_13.PDF [16.02.2014]
- http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2012/K_046_12.PDF [16.02.2014]
- http://cbos.pl/SPISKOM.POL/2013/K_019_13.PDF [16.02.2014]
- http://wyborcza.pl/duzyformat/1,134720,14940484,9___Polakow_czci_niepodleglosc_uroczystym_obiadem.html [16.02.2014]

BIBLIOGRAFIA

- Piekot T., Żurek A., 2008, *Ideologie w podręcznikach do nauczania języka polskiego jako obcego*, [w:] *Ideologie w słowach i obrazach*, red. I. Kamińska-Szmaj i in., Wrocław, s. 206–218.

Aneta Strzelecka

HOW AND WHAT DO TEXTBOOK POLES CELEBRATE?

Keyword: Polish as a foreign language, textbook in Polish as a foreign language, glottodidactis, Polish holidays, linguistic worldview/ linguistic view of the Polish people

Summary. The article presents the results of a study of Polish as a foreign language textbooks to teach (levels A1–C2) focused on the content of information about how Poles celebrate holidays. The material allowed to answer the following questions: which holidays Polish people in Polish as a foreign language course books celebrate and what are the habits associated with these holidays. The second part of the article compares the results of the textbooks analyses with social research and statistics.